

A SOKKOLÓ VALÓSÁG, AVAGY A PÁLYAKEZDŐ ZENE-, ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLAI PEDAGÓGUSOK PROBLÉMÁI

DELI ZSOLT

Neveléstudományi Doktori Iskola, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Absztrakt

Készülő doktori kutatásom egyik aspektusa a pályakezdő pedagógusok problémái. A szakirodalmi háttér feltárása után egy kvantitatív és egy kvalitatív kutatással támasztom alá az elméleti hátteret, és rákérdezek a válaszadók individuális megküzdési stratégiáira. Az első, 2018-as, kvantitatív kutatás populációja a magyar zenetanár társadalom, a 2022-es vizsgálatot kibővítettem az összes közoktatásban részt vevő pedagógiai ágra.

Kulcsszavak: pályakezdő pedagógus problématerképe, reality shock, gyakornok kutatás, gyakornoki időszak, burnout

Szakirodalmi környezet

A jelenlegi világunk oly mértékben gyorsul az élet minden területén, hogy nem igazán tudjuk a változásokat nyomon követni és természetes módon adaptálódni. Ezzel a problémával nézünk szembe a neveléstudomány területén is. Az évszázados problémák ugyanúgy megvannak manapság is, csak az élettempó fokozódásával nagyobbak lettek és sürgős megoldásokért kiáltanak. Jelen írásban a pályakezdő pedagógus kezdeti nehézségeit, problématerképét szeretném megrajzolni.

Sok évtizede foglalkoztatja már a neveléstudósokat ez a problémakör. A szakirodalom „*Reality shock*”-ról (Veenman, 1984) motivating students, dealing with individual differences, assessing students’ work, relationships with parents, organization of class work, insufficient and/or inadequate teaching materials and supplies, and dealing with problems of individual students. There is a great correspondence between the problems of elementary and secondary beginning teachers. Issues such as person-specific and situation-specific differences, views of the principals, problems of experienced teachers, and job satisfaction of beginning teachers are discussed also. Three frameworks of teacher development are presented which provide conceptualizations of individual differences among beginning teachers. Finally, forms of planned support for beginning teachers are noted. Research using an interactionistic

model for the explanation of behaviour is needed.”,”container-title”:”Review of Educational Research”,”DOI”:”10.3102/00346543054002143”,”ISSN”:”0034-6543”,”issue”:”2”,”language”:”en”,”note”:”publisher: American Educational Research Association”,”page”:”143-178”,”source”:”SAGE Journals”,”title”:”Perceived Problems of Beginning Teachers”,”URL”:”https://doi.org/10.3102/00346543054002143”,”volume”:”54”,”author”:[{„family”:”Veenman”,”given”:”Simon”}],”accessed”:{„date-parts”:[[„2024”,4,7]]},”issued”:{„date-parts”:[[„1984”,6,1]]}},”schema”:”https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”} beszél éppen negyven éve. Veenman empirikus kutatásaira alapozva felállított egy tizenötös rangsort, úgymint osztálytermi fegyelem, a tanulók motiválása, a differenciálás, értékelés, szülőkkel való kapcsolat, tanulósszervezés, tananyagproblémák, a tanulók egyéni problémái. Ehhez a listához Young és Beverley (1992) hozzávették a módszertani elégtelenséget, a fegyelmelési és beilleszkedési problémákat. Azonkívül megállapították a kutatásukban, hogy a kezdő pedagógus és a tanítási gyakorlatát töltő pedagógushallgató között az a különbség, hogy a kezdő kollégák nagyobb bizonytalanságot és aggodalmat élnek át. A krízisekkel teli pályakezdést Blase és Huberman is megállapította, valamint Bents és Rippel a kategóriákhoz hozzátette a pedagógusszakma sajátosságait, a segítség nélkülséget tantestület irányából (Szivák, 1999). 2020-ban modell is született Aarts és munkatársai által, akik különböző kontextusok szerinti csoportokba rendezték a problémákat, mint *egyén, kapcsolat a diákokkal, tanóra, kapcsolat a kollégákkal, vezetéssel, iskolai szervezet, közösség* (Aarts et al., 2020). Veenman óta a kezdő pedagógusok ugyanazokkal a problémákkal küzdenek. Halford például a tanári pályát olyan szakmának nevezi, amely megeszi a fiataljait (Szivák & Péter, 2022). Huszonöt évvel ezelőtt Szivák Judit (1999) feltette tanulmányában azt a kérdést, hogy vajon miért nem serkentenek valódi megoldásokra a kutatások ebben az irányban, és miért csak individuális túlélési stratégiák léteznek. A problémák ma is ugyanazok, mint negyven vagy huszonöt éve. A több mint tíz éve tartó pedagóguséletpálya-modell keretében működő gyakornoki-mentori rendszer éppen ezekre a kezdeti nehézségekre jelenthetne megoldást, mintegy zsilipként funkcionálva az egyetem és a valóság között (Sallai, 2015). Bizonyos feltárandó okok miatt eddig nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, hiszen a fiatal kollégák pályaelhagyási kedve tovább nőtt. 2018-ban egy kvantitatív, 2022-ben egy kvalitatív vizsgálat keretein belül többek között erre a jelenségre is kerestem a válaszokat.

Kutatások

A 2018-as kutatás a zenepedagógusok egészségét monitorozta. A szakirodalom mentén problémaköröket vizsgáltam kérdőíves módszerrel, valamint kíváncsi voltam az individuális megküzdési stratégiákra. A kutatás fókusza a mentális és fizikai jóllét aktuális állapotának felmérése volt, de nagyon szépen kirajzolódott többek között a kezdő

pedagógus kollégák problématerképe, összhangban a nemzetközi szakirodalommal. Néhány adatot említés szintjén idézek.

Arra a kérdésre, hogy „*Eddigi pályáján voltak-e mélypontok? Ha igen, akkor mennyi?*”, a válaszadó pályakezdő kollégák, azaz maximum öt éve tanítók közül 28,5%-nak nem volt mélypontja, de ugyanennyinek legalább egy volt. A megdöbbentő viszont az az adat, hogy a válaszadók közül többen volt 2, 3, 5 ilyen időszak, és volt, aki már nem is számolta. A „*Gondolkodott-e pályaelhagyáson?*” kérdésre ismét elkeserítő adat keletkezett. A válaszadó pályakezdő pedagógusoknak több mint a fele elhagyná a pályát, és ez a hajlandóság csak a tizenötödik tanítással töltött év után változik meg arra, hogy a többség maradna a pályán. Az iskolai élet különböző kommunikációs rétegeinek vizsgálatakor kiderült, hogy a pályakezdő kollégák fontosnak érzik a jó kapcsolatot a kollégákkal, a vezetőséggel és a szülőkkal, azonban a szülőkkal és a vezetőkkel való kommunikáció rögzösen indul a pálya elején. A motivációra vonatkozó kérdésre válaszul a válaszadók alig több mint 20%-a várja izgatottan a következő napot. Az intézményi életben igen nagy és egyre nagyobb szerepet követel magának a „papírmunka”. A fiatal kollégák az adminisztrációt meglehetősen nagy tehernek élik meg, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy a válaszadók közül egy valaki a „*Kifejezetten szeretem*” opciót választotta. Kíváncsi voltam, hogy vannak-e individuális megküzdési stratégiák. Annak ellenére, hogy a pályakezdő zenetanárok közel 36%-a a Kovács-módszert alkalmazza a növendékeknél a mindennapi munkája során, önmagukkal ebben az irányban keveset foglalkoznak. Egyéni módszere kevesebb mint a válaszadók felének van, és csak 21%-a foglalkozik valamilyen mentális tréninggel (Deli, 2018).

A 2022-es kvalitatív vizsgálat során a mintát kibővítettem az összes közoktatásban dolgozó pedagógiai ágra, (óvodapedagógus, tanító, általános iskolai szaktanár, gimnáziumi és szakképzési tanárok, zenetanár, gyógypedagógus), melyekből két-két képviselővel készítettem interjúkat. A beszélgetésekből sok probléma gyökere feltárható, a háttérben húzódó folyamatok jobban kirajzolódnak, mint a kérdőíves vizsgálattal. Az eredmények tökéletesen egybevágnak a négy évvel azelőtti vizsgálattal. Az adminisztrációval kapcsolatban az alábbi gondolatok születtek. Gitártanár fiatal kolléga így vélekedik: „*Az előző helyen félévente kellett naplózni, és igazság nem sok volt benne. Ez enyhén megterhelő, de nem az, hogy meg kell csinálni, hanem az, hogy minek kell ezt írni, vagy az, hogy milyen alapaossággal kell ezt írni, ki nézi ezt... Nem látom értelmét, még magamnak sem, mert nagyon jól emlékszem, hogy hol tartunk a gyerekekkel, azonkívül nagyon sok szülő otthon nem foglalkozik a gyerekével, tehát neki sem visszajelzés, amit ott leírok.*” Egy pályakezdő óvónő így áll az adminisztrációhoz: „*Nem is szeretem annyira, fölöslegesnek tartom. Van olyan, amikor haza is hozom, amit nem kéne, de bent nincs idő elvégezni.*” Az egyik gyógypedagógusnő pedig a következőt válaszolta: „*Azért is tisztellem a vezetőséget nagyon, mert ebben én borzasztó vagyok. A Krétával nem állok túl jó viszonyban. Amire nagyon figyelek, hogy az egyéni fejlesztési tervek meglegyenek... Alapvetően nem*

panaszodom, valóban nem készített fel rá az egyetem, de úgy gondolom, ez a legkevesebb, ami a legmegterhelőbb lenne a számomra.” Lehetne folytatni a sort, de az ebből a három példából is látszik, hogy az adminisztráció olyan mértékű megterhelést jelent a pályakezdőknek, hogy az életmódjukon változtatni kell miatta. Haza kell vinni a munkát, nincs idő a magánéletre, mozgásra, pihenésre, a késés folyamatos frusztrációja és nem utolsósorban a hazugság kényszere is megjelenik a válaszokban. A naplóba nem lehet beírni a valóságot, mert a könyvelés nem életszerű adminisztrációt követel meg. Ezt nagyon képszerűen fogalmazta meg egy gyakorlott gimnáziumi matematikatanár: *„A tanórán kívüli tevékenységek könyvelése vagy nagyon nagy teher, vagy senki nem veszi komolyan. Nálunk ez az utóbbi fordul inkább elő, formálisan stimmel, de ha valaki végigkövetne engem egy héten keresztül, akkor nagy baj van, mert nem negyven óra lesz, hanem jóval több. Így, hogy nem veszem komolyan, így nem teher, legfeljebb mentálisan, hogy tudom, hogy ők is tudják... inkább az a bosszantó ezzel kapcsolatban, amit a vietnámi háborúval kapcsolatban láttam valahol, hogy az újoncokat be kell sározni, el kell követni az első háborús bűnt, hogy azután zsarolhatók legyenek... és gyakorlatilag mi is be vagyunk rántva egy hazugságkörbe, amiről mindenki tudja, hogy nem úgy van. Bosszantó, fölösleges és mentális energiákat visz, ha időt nem is.*” Ezúttal is kíváncsi voltam, hogy a pálya során változik-e, illetve hogyan változik a kommunikáció a különböző rétegekben, illetve mennyire tudatos. A fiatal pedagógusok szinte kivétel nélkül említették, hogy bár az egyetemen volt valami elmélet a gyermek-szülő-tanár háromszög harmóniájáról, de minden ilyen jellegű problémával saját maguknak kellett megküzdenni. A pedagógusok személyének elfogadtatása a szülőkkel határozottan nehéz feladatnak tűnik, általában az életkorral magyarázza mindenki a változást. A fiatal pedagógusokat sokszor nem veszik komolyan, vagy baráti kapcsolatra törekednek a szülők, van olyan eset, ami már-már a zaklatást is kimeríti. Nehezen húzzák meg a határokat a fiatal kollégák, és a konfliktusokat legtöbbször nem tudják kielégítően feloldani, inkább elnyomják magukban, ami komoly stresszt jelent. A kollégákkal való kapcsolat szintén nagy teher a pályakezdőknek. Az általános, illetve középiskolában a pedagógusok munkaközösségekben tevékenykednek, így a kisebb formális közösség általában előbb fogadja be a pályakezdőt, és ott megerősödve lassan illeszkedik be a tágabb nevelőtestületbe. A pályaelhagyás gondolata majdnem mindenkinben felmerült. Próbáltam feltárni az okokat, van, aki szívesen elmondta, van, aki szégyellte és kevésbé részletezte. A szomorú valóság megismétlődött ezúttal is, a pályakezdők között igen nagy a menekülni vágyók aránya. Az okok a visszajelzés hiánya, a munkahelyi légkör és az anyagi megbecsülés. Sajnos helyhiány miatt nem tudom közölni a beszélgetéseket, de megrendítő visszaolvasni az érzelmeiktől túlfűtött válaszokat. A burnout különböző fázisait fel lehet fedezni bennük. Pályakezdekről van szó, maximum öt éve dolgoznak azon a pályán, amiért legalább öt évet tanultak, valamelyiküknek gyermekkori álma, hogy tanár legyen (Deli, 2022). Vanak tanulmányok, amelyek a pálya eleji, úgynevezett kapunyitási krízissel foglalkoznak.

Többek között Zubora és Holik (Zubora & Holik, 2017) pályakezdő pedagógusok karrierterveiről készített felmérése, Molnár Éva (Molnár, 2014) vizsgálata a kapunyitási pánikról debreceni egyetemisták körében. Jámbori Szilvia 2016-os kutatása egyetemisták körében készült, ahol azt feltételezték, hogy a vonásszorongás megjelenésével szoros összefüggése van a kapunyitási pániknak, összefügg az életkorral is. Ezenkívül vizsgálták a proaktív személyiségek kapunyitási pánikkal való összefüggéseit is (Leist Balogh & Jámbori, 2016). Azt viszont még nem vizsgálták, hogy milyen arányban nő a kiégés a fiatal pályakezdők között, mikor jelennek meg az első tünetek, melyek nagyon nehezen azonosíthatók, mennyi munkaviszony után csökken a teljesítmény és a motiváció. Azt is jó lenne látni, hogy a kapott eredmények az évtizedek haladtával hogyan változnak. Vajon egyre több fiatal ég-e ki, vagy éppen ellentétes a tendencia? Van-e összefüggés a különböző generációk általános jellemzői és a burnout között? Fontos kutatás lenne, a pedagógusok körében azt feltételezem, hogy ezek az eredmények még nagyobbak lennének. Az egyik interjúalanyom azóta el is hagyta a pályát, huszonöt évesen végigélte a kiégés majdnem teljes spektrumát.

Az utolsó kérdéskör ezért arra vonatkozott, hogy hogyan lehet mindezt túlélni. Kinek mi a titka, milyen megküzdési stratégiák vannak, amivel kiségetti magát ebből a helyzetből a pedagógus. Ismer-e lehetőségeket, amelyekkel jobbra tudja tenni az életét, és milyen hitrendszere van ebben a témában? A válaszokból is kiderül, és a közvélekedéssel is egybevág manapság, hogy a mozgást sokan fontosnak tartják. A fiataloknak természetes a mozgás, viszont észrevettem egy általános problémát. Sokuknál hiányzik a mozgás öröme, ami kényszert eredményez, amiből már rövid úton eljuthatunk a lelkiismeret-furdaláshoz. Megint egy stresszfaktor, ami azért keletkezett, mert meg akarta szüntetni a stresszt. Azonban érdekes volt látni, hogy többen eljutottak már a segítségkérésig, illetve felfedezték a magunkon való munka jótékony hatásait. Voltak a beszélgetőpartnereim közül olyanok, akik konkrét mentális gyakorlást nem folytatnak, de találtak olyan tevékenységet, amelyben fel tudnak oldódni. A legtöbb esetben ez a családdal, barátokkal töltött időt jelenti, vagy valamilyen kézműves tevékenységet. Azok a válaszadók, akik célzott mentális gyakorlatokat végeznek, mint pszichoterápia, meditáció vagy családállítás, ők benyomásom szerint egyensúlyban vannak, ha közelít valami nehézség, akkor sem kerülnek olyan mélyre, hogy ne tudnák megoldani. Náluk a pályaelhagyási kedv szinte zérus (Deli, 2022).

Konklúzió és jövőkép

A fentebb vázolt két vizsgálatom egyértelműen rámutat, hogy nem változott semmi a pályakezdő pedagógusok problémáit illetően. Ahogy a bevezetőben írtam, az élet tempójának gyorsulásával még nagyobbak lettek a terhek. A pedagógusképzésben számos üdvözlendő törekvés próbálja felkészíteni a hallgatókat a valóságra, de mentorként

nap mint nap találkozom azzal a jelenséggel, hogy a gyakornok kolléga rendkívül nagy tudással bír a szakmódszertan, lélektan területeiről, akadémiai tudása irigylésre méltó, de nem nagyon tudja használni ezt a tudást. A gyakornoki időszak alatt, ha valakinek olyan a személyisége, akkor viszonylag könnyen el tudunk jutni a kész pedagógusig. Itt a hangsúly a személyiségen van, de ez már egy következő tanulmány kereteibe tartozik.

Készülődő doktori kutatásom egyik kérdése a gyakornoki időszak hatékonyságát, működőképességét hivatott vizsgálni, illetve a hiányosságok okait keresi majd, valamint megoldásokat keresek a pályakezdő pedagógus minél simább átmenetére. Reményeim szerint esélyt kaphat a társadalom, hogy a kollégák megmaradnak a pályán, kreatív és minőségi munkát, életet tudnak élni, és ez által a szakma presztízse visszanyerheti régi fényét.

Irodalom

- Aarts, R., Kools, Q., & Schildwacht, R. (2020). Providing a Good Start. Concerns of Beginning Secondary School Teachers and Support Provided. *European Journal of Teacher Education*, 43(2), 277–295. <https://doi.org/10.1080/02619768.2019.1693992>
- Deli, Z. (2018). *Az egészséges zenetanár*. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.
- Deli, Z. (2022). *A pedagógusok komplex egészségvédelme*. Apor Vilmos Katolikus Főiskola.
- Leist Balogh B., & Jámberi Sz. (2016). A kapunyitási pánik vizsgálata a megküzdési módok és a szorongás függvényében = Quarter-life crises in relation to coping strategies and state-trait anxiety. *Alkalmazott Pszichológia*, köt. 16. issue 2. ISSN 1419872X. <https://doi.org/10.17627/ALKPSZICH.2016.2.69>
- Molnár É. (2014). A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a debreceni egyetemisták körében. *Metszetek*, 3(1), Article 1. <https://ojs.lib.unideb.hu/metszetek/article/view/11896>
- Sallai, É. (2015). *A pedagógusok gyakornoki rendszerének fejlesztése és értékelése*. Oktatási Hivatal.
- Szivák, J. (1999). A kezdő pedagógus. *Iskolakultúra*, 4., 10.
- Szivák, J., & Péter, P. (2022). A kezdő pedagógus. In I. Falus (Szerk.), *A didaktika kézikönyve*. Akadémia Kiadó.
- Veenman, S. (1984). Perceived Problems of Beginning Teachers. *Review of Educational Research*, 54(2), 143–178. <https://doi.org/10.3102/00346543054002143>
- Young, B. L., Ahn, R., & Karge, B. D. (1992). *Regularly and Alternatively Credentialed Beginning Teachers: Comparison and Contrast of Their Development*. <https://eric.ed.gov/?id=ED353290>

Zubora M., & Holik I. (2017). Pályakezdő pedagógusok karriertervei. *Pedagógusképzés*, 16(1-4.), Article 1-4. <https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2017.1-4.02>